

Wojciech Woźniak*

WPROWADZENIE SOCJOLOGIA SPORTU I REKREACJI FIZYCZNEJ

Termin „sociologia sportu” po raz pierwszy pojawił się w tytule pracy naukowej już w 1921 roku, gdy Heinz Risse, doktorant Alfreda Webera (młodszego brata słynniejszego Maxa), opublikował w Berlinie *Soziologie des Sports*. Praca ta uchodzi za pierwszy opis sportu jako suwerennego pola badań socjologicznych, ale w naukach społecznych odwołania do tematyki sportowej znajdujemy również we wcześniejszych pracach Simmla, Veblena, Spencera, Meada i innych klasyków (Donnelly 2006).

Kluczowy moment dla rozwoju tej subdyscypliny nastąpił jednak dopiero na początku drugiej połowy XX wieku, gdy zajmujące się nią środowisko naukowe zaczęło się instytucjonalizować. Na warszawskiej Akademii Wychowania Fizycznego powstało naukowe czasopismo „International Review for Sociology of Sport” (wydawane dzisiaj przez Wydawnictwo Sage), a w kolejnych stowarzyszeniach naukowych zaczęły pojawiać się sekcje lub komitety badawcze zajmujące się sportem. Dzisiaj takie ciała istnieją w Międzynarodowym Towarzystwie Socjologicznym (ISA), Europejskim Towarzystwie Socjologicznym (ESA) oraz wielu krajowych stowarzyszeniach socjologicznych. Powstały też odrębne towarzystwa w tej subdyscyplinie: Międzynarodowe Towarzystwo Socjologii Sportu (IASS) oraz Europejskie Towarzystwo Socjologii Sportu (EASS). Pod koniec 2016 roku powołano Sekcję Socjologii Sportu w ramach Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, jako platformę współpracy rozproszonego po różnych placówkach akademickich, lecz coraz aktywniejszego środowiska naukowego (Stempień 2018).

Sport jako zjawisko globalne stanowi dzisiaj olbrzymie pole badawcze, czego efektem jest – z jednej strony – dalsza specjalizacja w ramach subdyscypliny, z drugiej – konieczność interdyscyplinarnego podejścia do problematyki, która

---

* Dr, Katedra Socjologii Struktur i Zmian Społecznych, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, ul. Rewolucji 1905 r. 39, 90-214 Łódź, e-mail: Wojciech.wozniak@uni.lodz.pl

łączy zainteresowania badaczy z różnych subdyscyplin socjologicznych i pokrewnych socjologii nauk społecznych.

Na największym poziomie ogólności można jednak wyróżnić dwa główne nurty badawcze. Po pierwsze, studia nad sportem zawodowym i wyczynowym – tym, w którym liczy się wynik, który jest elementem światowej, krajowej lub lokalnej gospodarki i oddziałuje ze wzajemnością na uprawianą na tych poziomach politykę. W tym obszarze naukowcy specjalizujący się w politologii, ekonomii (przede wszystkim politycznej), antropologii kulturowej, zarządzaniu megaprojektami, badaniach miejskich czy nawet ekologii stają się partnerami socjologów, podejmując się badań przy wykorzystaniu różnych perspektyw teoretycznych i zróżnicowanego zaplecza metodologicznego. Badania nad ekonomiczną efektywnością inwestycji (najczęściej publicznych) w infrastrukturę sportową dla sportu wyczynowego i sportowców zawodowych, nad wykorzystaniem sportu jako narzędzia *soft power* w polityce zagranicznej, nad przemianami widowni sportowej w epoce globalizacji oraz pod wpływem nowych funkcjonalności współczesnych mediów (również społecznościowych), tematy związane z dopingiem i nowymi technologiami, kwestiami dotyczącymi płci (tak sportowców, jak i widzów), czy bardzo często podejmowane ostatnio analizy dotyczące wielkich imprez sportowych, przynależą do tej kategorii.

Drugi szeroki nurt badań dotyczy sportu amatorskiego lub szerzej: rozmaitych form rekreacji fizycznej uprawianej masowo, niekoniecznie związanej z rywalizacją wyczynową, a częściej z dbaniem o własne zdrowie, kształtowaniem sylwetki, stylem życia. Częstotliwość i styl uprawiania sportu przez ludzi w różnym wieku i należących do różnych społecznych zbiorowości, sposób promocji sportu, możliwości wykorzystywania tej formy aktywności jako narzędzia społecznej inkluzji i promocji zdrowego stylu życia, czy szerszy kontekst praktyk związanych z ciałem ludzkim, to tylko niektóre z wątków podejmowanych przez badaczy. W tym obszarze zbiegają się zainteresowania dyscyplin takich jak: polityka społeczna, nauki o zdrowiu, pedagogika, psychologia, a także wielu subdyscyplin socjologicznych podejmujących wiele klasycznych socjologicznych tematów związanych z cyklem życia, czasem wolnym, życiem codziennym, stylami życia, wzorami socjalizacji, etc.

Bieżący numer „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, chociaż niewielki objętościowo, dobrze egzemplifikuje wielobarwność wątków i zróżnicowanie teoretycznych i metodologicznych podejść w analizie współczesnego sportu w ramach obu nurtów. Połowa tekstów w numerze prezentuje wyniki badań nad różnymi kontekstami rekreacji fizycznej, czyli pola badań słabiej spenetrowanego przez polską socjologię sportu. Może to zaskakiwać, gdyż biorąc pod uwagę meta-analizy badań porównawczych na ten temat, polskie społeczeństwo w tych badaniach wyróżnia się bardzo niską aktywnością ruchową, nie poddając się dominującemu w ostatnich latach trendowi jej promocji i popularyzacji (zob. np. Leszczyńska 2013).

Pierwszy artykuł zamieszczony w tym numerze, „Trzy pytania o polską socjologię sportu”, stanowi przykład meta-refleksji nad polem socjologicznych

badan̄ związanych ze sportem. O jego korzeniach w polskiej nauce pisze Przemysław Nosal, analizujac̄ takżę współczesny obraz subdyscypliny i kreślac̄ przewidywane wyzwania stojące przed tym środowiskiem naukowym. Rozdział ten jest dopełnieniem diagnozy stanu tego pola badan̄ zapoczątkowanego pracami Nosała i Jakubowskiej (2017) oraz Stempnia (2018).

Kolejny artykuł, autorstwa Dobrosława Mańkowskiego, nosi tytuł „Polski Związek Sportowy jako organizacja w teorii pól Fligsteina i McAdama”. Jest to pierwsza w polskiej literaturze branżowej próba zastosowania koncepcji teoretycznych wypracowanych na gruncie socjologii organizacji do instytucjonalnej analizy związków sportowych zajmujących się szeroko rozumianym nadzorem nad organizacją rozgrywek sportowych w poszczególnych dyscyplinach. Praca Mańkowskiego jest wyjątkowa, jako że większość istniejących opracowań koncentrowała się na analizach najważniejszych organizacji ponadnarodowych (Międzynarodowy Komitet Olimpijski, FIFA, UEFA) lub – z drugiej strony – na poziomie funkcjonujących na różnych szczeblach (w sensie rozpoznawalności i skali działania) klubów sportowych.

Również kolejny artykuł wychodzi poza utarte ścieżki najpopularniejszych analiz, tym razem dotyczących relacji między sportem a ideologią. W artykule „Futbol jako instytucja społeczno-polityczna w wybranych niedemokratycznych reżimach politycznych w Europie. Analiza porównawcza” Seweryn Dmowski wykracza poza najpopularniejsze ujęcia zarysowanej w tytule problematyki, koncentrując się na międzynarodowym aspekcie politycznego wykorzystania sportu przez niedemokratyczne reżimy o charakterze faszystowskim lub parafaszystowskim. W analizie neoinstytucjonalnej autor bierze pod uwagę nazistowskie Niemcy, faszystowskie Włochy, frankistowską Hiszpanię oraz salazarowską Portugalię. Wskazując mechanizmy przejmowania kontroli nad futbolem przez niedemokratyczną władzę państwową, Dmowski zwraca szczególną uwagę na aspekt wewnętrzny: wykorzystanie futbolu w promocji reżimu i ideologii wśród mieszkańców wymienionych krajów.

Blok tekstów poświęconych analizom społecznych kontekstów rekreacji ruchowej otwiera praca Ewy Maciejewskiej-Mroczek pt. „Ten żył zdrowo, a ten żył choro. O znaczeniu zdrowia i ruchu wśród dzieci”. Artykuł, który można ulokować na pograniczu socjologii sportu oraz nowej socjologii dzieciństwa, jest opracowaniem wyjątkowym ze względu na przeprowadzone przez autorkę badania z dziećmi, które wciąż rzadko traktowane są jako refleksyjne i wiarygodne źródła informacji w empirycznych przedsięwzięciach. Potraktowanie dzieci jako kompletnych jednostek „tu i teraz”, by użyć zwrotu samej autorki, pozwoliło zgromadzić ciekawy materiał badawczy umożliwiający rekonstrukcję sposobu rozumienia zdrowia i związanej z nim aktywności fizycznej przez respondentów w wieku 8–11 lat.

Kolejny artykuł, noszący tytuł „Apollińskość i dionizyjskość jako kategorie doświadczenia sportowego. Interpretacja pisemnych relacji z ultramaratonów

w świetle teorii Ruth Benedict” autorstwa Adama Kosznickiego, czerpiąc inspirację z filozofii i antropologii kultury, prezentuje nowatorskie podejście do analizy fenomenu popularności biegów długodystansowych i doświadczeń uprawiających je osób. Nietzscheańską dychotomię kategorii apollinijskości i dionizyjskości, którą Ruth Benedict zastosowała w opisie kultur Indian północnoamerykańskich, autor aplikuje do analizy pisemnych relacji z ultramaratonów publikowanych na blogach biegaczy. Kosznicki udowadnia, że w coraz liczniejszych dzisiaj badaniach nad fenomenem biegania wciąż pozostaje wiele wątków, które zasługują na nowe teoretyczne i empiryczne opracowania. W zakończeniu autor, idąc tropem Loica Wacquanta i jego głośnej pracy „Body & Soul. Notebooks of an Apprentice Boxer” (2004), stanowiącej etnograficzne studium bokserkiego klubu w Chicago, a zarazem autoetnografię procesu stawania się bokserem, postuluje wzmocnienie cielesnego aspektu badań socjologicznych. Jest on szczególnie istotny w przypadku badań nad doświadczeniem niezawodowych sportowców uprawiających sport niekoniecznie wyczynowo, ale w konkurencjach wymagających szczególnie dobrego przygotowania fizycznego.

Zbiór artykułów zamyka tekst Jakuba R. Stempnia pt. „Moda na bieganie – doświadczenia polskie i kontekst globalny”, będący kolejną pracą tego autora poświęconą środowisku biegaczy i zjawisku biegowego boomu w Polsce. Stempień na tle danych międzynarodowych ukazuje specyfikę polskiego ruchu biegowego, wypunktowując jego podobieństwa i różnice w stosunku do analogicznych zjawisk w innych miejscach. Pod uwagę bierze dane dotyczące socjodemograficznej charakterystyki populacji biegaczy oraz ich poziomu sportowego, a także klasowego i aksjonormatywnego tła rosnącej popularności tego typu aktywności.

Każdy z artykułów zamieszczonych w oddanym w Państwa ręce numerze „Folia Sociologica” wnosi nowe, lub podejmowane w nowym kontekście, wątki do trwającej w polskich naukach społecznych debaty o społecznych kontekstach sportu i rekreacji ruchowej. Każdy też kończy się wskazaniem potrzeby dalszych teoretycznych opracowań i analiz empirycznych, możemy zatem liczyć na kolejne prace zgłębiające fenomen jednej z najpopularniejszych globalnie ludzkich aktywności.

Bibliografia

- Donnelly P. (2006), *The Sociology of Sport*, [w:] D. Clifton, D. Bryant, L. Peck (eds.), *21st Century Sociology*, Sage Publications, Thousands Oaks–London–New Delhi.
- Leszczyńska A. (2013), *Sport to zdrowie! Refleksje o aktywności fizycznej Polaków*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica”, nr 45.
- Nosal P., Jakubowska H. (2017), *Kierunki rozwoju polskiej socjologii sportu*, [w:] H. Jakubowska, P. Nosal (red.), *Socjologia sportu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Risse H. (1921), *Soziologie des Sports*, Berlin.
- Stempień J. R. (2018), *Wokół pytań o polską socjologię sportu*, „Studia Socjologiczne”, nr 1.
- Wacquant L. (2004), *Body & Soul. Notebooks of an Apprentice Boxer*, Oxford University Press, New York.